

Unrest, Jakob (okoli 1430–1500)

★ okoli 1430 Bavarska, Nemčija

† 1500 Šmartin (Teholica ob Vrbskem jezeru, obč.), Koroška, Avstrija

Ime

ime: Unrest Jakob

Poklic ali dejavnost

[kronist](#)
[duhovnik](#)
[kanonik](#)

Slovenski biografski leksikon

Unrest Jakob, koroški kronist, r. ok. 1430 neznano kje (verj. na Bavarskem), u. 1500 najbrž v Šmartinu na Dholici (nad Vrbskim jezerom). U. je bil sprva duhovnik regensburške škofije (gl. Mitt. d. Inst. f. österr. Geschichtsforschung 1883, 465) in prehod duhovnika iz ene škofije v drugo tedaj ni bil niti težaven niti nenavaden, precej manj verjetno pa je, da bi bil U. prišel s Kor. v Regensburg, po daljšem bivanju pa se spet vrnil na Kor. Šele 1466 je prešel v salzburško diecezo in tedaj mu je gosposvet. prošt Christ. Troysel podelil izpraznjeno župnijo Šmartin na Dholici (župniku Ahacu v Brezi 8. okt. naložil, naj U-a vpelje v njeg. faro in poskrbi za njeg. pravice, gl. ib. 464 sl.); s to župnijo, nad katero je imela patronat proštija Gospa Sveta (fogtijske pravice pa bližnji grad Leonstein), je bil združen tudi kanonikat v proštiji Podkrnos (gl. U-ovo listino z dne 20. sept. 1469 v Kor. dež. arhivu, Clc). Šele od 1466 torej velja U-ova lastna oznaka, da je »najmanjši župnik na Kor.« in »prebivalec dednih dežel njegov. kraljev. veličanstva« (der minst pharrer in Kerndten ... ain inwoner seiner der Kuniglichen maiestat erblanden). Župnija sicer ni bila najmanjša, a tudi ne premožna (dajatev »absenčnega denarja« župnikov, ki so imeli po več župnij, škofu je znašala v najrevnej. župnijah salzbur. dieceze konec 15. stol. le pol tukajšnje; v Podkrnosu je bila 3-krat, pri Gospe Sveti 25-krat večja), v težavah le bil župnik tudi zaradi posestnih sporov z Leonsteinom, ki so razvidni v urbarju župnije iz 1474, kjer je U. popisal posestva in dohodke (gl. prepis župnika Janeza Beznika iz 1537 v: Car. I, 1888, 316), zaradi turških vpadov 1473, 1476 in 1478 in vpadov ogrskih čet med avstrij.-ogrsko vojno v 80-ih l. 15. stol.

Toda U. je imel nekaj dohodkov še od podkroške ustanove, med 1470–80 pa je postal še kanonik proštije Gospa Sveta (prejšnjemu kanoniku Georgu Swentenkriegu plačeval do smrti 6. dec. 1480 letno penzijo 10 dukatov, gl. listino z dne 15. okt. – letnica zaradi poškodbe nečitljiva, vsekakor ne pred 1469 in ne po 1480, gl. Car. 1972, 184, 202). Nejasno je, zakaj in kako je bil U. 1487 ali 1488 (tudi ?) vikar pri St. Urbanu pri Feldkirchnu, odtod upravljal še vikariat Steuerberg sev. od Feldkirchna, torej na področju škofije Krka (akti krške škofije 12. 6. 1488), medtem ko je bil 1490 gotovo spet na Dholici (morda je kaj zveze z vplivom vogta nad St. Urbanom, graščaka v Glaneggu in kor. dež. upravitelja Konr. Verberja, ki je dobil tudi neke salzbur. fevde in kateremu je bil U. tedaj po lastni izjavi »in parte colonus«). V aktu krške škofije (16. jun. 1497) se izrecno imenuje Plebanus in Techelsperg, po Beznikovih noticah v prepisu urbarja je bil U. tu župnik 35 let (1466 do 1500), do smrti.

Župnija Šmartin na Dholici je bila povsem slov. (gl. Geistl. Personalstand d. Diözese Gurk 1848–1910, šele po 1917/8 slov.–nem.; l. 1880 so Slov. predstavljali 91,3 % prebivalstva), tako da je U. dušno pastirstvo in pridige gotovo opravljal slov.; njeg. nemščina kaže splošne bavar.–avstrij. dialektične značilnosti, s pogostejšimi izrazi in oblikami, ki kažejo delno na Spod. Bavarsko in Kor., kjer je dalj časa bival; znal (in nekajkrat v aktih uporabil) je tudi latin. jezik. O U-ovi izobrazbi (15. stol. v tem pogledu dokaj nezahtevno) in življenju do prihoda na Kor. ne vemo skoraj nič. Iz njeg. del povzemamo, da je bil U-ov pogled na svet povsem srednjeveški – konservativen (glede spoštovanja vseh vrst oblasti) in praznoveren (glede vplivov nadnar. sil – bog, svetniki, hudič – na zgodovinski potek), vsa izobrazba le teološka (v spisih citira Vulgato in cerkv. očete), brez vsake sledi vplivov humanizma; zgodovinopisno obzorje majhno, pač pa dobro znanje zemljepisa o precejšnjem delu Evrope, kar je pobudilo domnevo, da je v mladih letih veliko potoval. Vendar njeg. dela kažejo, da si je na Kor. znal dobiti zanesljive informacije o sodobnih dogodkih in da jih je z ostrim opazovanjem in treznim tehtanjem znal v glavnem zložiti v pravilno podobo. Poleg urbarja svoje župnije *Urbarium plebani ecclesiae sancti Martini in Teschelsperg per me Iacobum plebanum loci ...* 1474 (rkp v Koroškem deželtnem arhivu Clc) je napisal tri zgod. dela v nem., ohranjena samo v prepisih, nastalih ok. 1510 na Dunaju. Komplet v Hannovru (*Niedersächsische Landesbibliothek*) je starejši, a nepopoln, za njim je nastal na Dunaju ohranjeni (gl. K. Grossmann, *J. U. Oesterr. Chronik*. Weimar 1957). Zaradi U-ove omembe neke »stare kronike« v njegovem uvodu k *Avstr. kron.* že od Hahna naprej večinoma sklepajo, da je to U-ovo prvo zgod. delo, ki pa je brez posebne škode izgubljeno, ker je šlo verjetno (tako že Krones) le za izvleček iz Stainreuterjeve Avstrij. kronike, imenovane tudi *Kronika 95 gospostev* (*Chronik der 95 Herrschaften*); Grossmann pa upravičeno domneva, da s »staro kroniko« U. sploh ni mislil na svoj spis, marveč kroniko L. Stainreuterja, saj se prva pogl. pri U-u vidno opirajo nanj. Najstar. U-ovo zgod. delo je torej *Oesterreichische Chronik* (*Chronicon Austriacum*), ok. 1466–1499, rkp v Hannovru in na Dunaju (izd.: S. F. Hahn, *Collectio monument. veterum et recentium inedita. Brunswigae* 1724, 537–803; K. Grossmann, 1. c. 1957, 1 do 238), zamišljeno kot nadaljevanje Stainreuterjeve. Vsebuje: a) kratek pregled zgod. iz 1. pol. 15. stol.; b) malo daljši pregled sredine 15. stol. z zelo izrazitim težiščem na dobi Friderika III, od srede 60-ih let do njeg. smrti, s katero se XX.

pogl. konča; c) posamezne dogodke do maja 1499, pripisane pozneje znatno krajše. Ta najbolj pomembni U-ov spis (začel ga gotovo vsaj pred 1480, po mnenju A. Lhotskega pripravljaj zapiske že 1466 ali kmalu zatem) poseže tudi v tujino, kolikor je ta povezana z dom. zgod. (npr. Turki, Benetke, Burgundija ip.); dogodki v notranjeavstrij. deželah in posebej na Kor. so podrobneje opisani in zato je daleč najpomembnejši historiografski vir za slov. zgod. v 2. pol. 15. stol. (za propad Celjanov in boj za celj. dediščino; ustanovitev lj. škofije; turške vpade; Baumkircherjevo fajdo; kmečki upor 1478; zlasti za dogodke ob vojni z Ogri 1480–90; več poznejših posameznosti). Kompozicija je v glavnem kronološka (včasih jo moti U-ovo združev. dogodkov iste vrste); iz analize poročil sledi, da si je U. dogodke sicer sprti zapisoval, a končno besedilo pisal v daljših presledkih. Najbogatejši vir za sodobno zgod. mu je bila »splošna govorica« (gemeine Sage), ustna ali zapisana (novičarski letaki), sem ter tja je uporabil dokumente, proglase ip. (jih vestno povzemal, včasih kar prepisal), medtem ko historiograf. vira ni uporabil nobenega. Kronologija je na splošno zanesljiva, zlasti skrbna in natančna pri dogodkih na Kor. in v Notr. Avstriji. Vse dosedanje preiskave zanesljivosti U-ovih poročil v tej kroniki kažejo, da »diha iz neokrašenih besedil vesten, pošten smisel za zgod. resnico in pravico in častivredna težnja, da po najboljši vednosti in moči pove brez olepšave vso resnico« (Krones). Precej drugačna pa je Kärntner Chronik (Chronicon Carinthiacum) 764 do 1490, rkp v Hannoveru in na Dunaju, sicer še ohranjena v 25 prepisih (K. Grossmann, 1. c. 1957, jih navaja 22; W. Neumann, Südösterreichisches Archiv 1959, 14 dva, Car. 1973, 182 pa enega; izd. S. F. Hahn, Collectio monument ... Brunswigae 1724, 479 do 536), nedvomno mlajša od večine Avstrij. kronike, vendar gotovo končana 1490. V njej, ki je posvečena »na čast plemstva«, je v popolnoma svojski mešanici zgodovin. resnice, pripovedk in izmišljotin podal »izvleček iz nekaj kronik o deželi Karantaciji, zdaj imenovani Kor.«: a) o slovan. dobi od 7. do srede 9. stol. (s težiščem na širjenju krščan. in s pos. poudarkom na obredu ustoličevanja kor. vojvod; glavni viri: Vita s. Virgillii, Conversio Bagoariorum et Carant., vendar slednji po prepisu, ki se ni ohranil); b) zgod. kor. vojvod od zadnjih Spannheimov (SBL III, 419–20) do prehoda pod habsburško oblast 1335 (predvsem po Stainreuterju). Oboje ni pomembno za poznavanje kor. zgod., pač pa za poznavanje koncepcije, ki je tu dosegla v srednjev. zgodovinopisju najbolj slov. obraz glede izvora dežele; za zgod. Kor. pa je važen le nekronistični dodatek, t. j. pregled ustanoviteljev razl. cerkv. ustanov in plemiških družin v deželi (oprto najbrž na kak neohranjen uradni davčni seznam). Tretje delo, nastalo skoraj hkrati s prejšnjim, vendar za njim, je Ungarische Chronik, 417–1491, rkp v Hannoveru (nepopoln) in na Dunaju (koment. izdaja F. Krones Mitt. d. Inst. f. oesterr. Geschichtsforschung 1880, 337–72, tedaj znani odlomek iz rkp v Hannoveru do 1161; nadaljevanje iz dunaj. rkp še ni obj.), podaja pregled ogrske zgod. od prihodov Hunov in spet Ogrov do konca vlade Matije Korvina 1490; oprto je na nekaj ogrskih kronik, zlasti na Joh. Thuroczyja, ki je bil 1483 že tiskan.

U. je najpomembnejši kronist 15. stol. na slov. tleh. Obseg njeg. informacij lažje pojasnimo, odkar je znano, da je bil tudi kanonik proštije Gospa Sveta, z njenimi dohodki in arhivom. V Maksimilijanovem zgodovinop. krogu na Dunaju je bilo U-ovo delo znano že kmalu po smrti; ok. 1510 je tu nastal prepis vseh treh kronik, prav tako Sunthaymov prepis in latin. prevod dela Kor. kronike. U. kot zgodovinar na

Kor. ni bil osamljen. Pri Megiserju (SBL II, 84–7) je opisanih nekaj turških vpadov na Kor., v obliki izpiska iz dela Joh. Tursa (1405–80), duhovnika krške škofije v sosedstvu same Krke; opis 3 epizod iz časa vojne z Ogrji (1480, 1482, 1486) od Jak. Radhaupta, župnika v slov. Čajnčah (Tultschnig) in kanonika pri Gospe Sveti, kjer je 1482 vodil obrambo zoper ogrski napad; slednjega je U. gotovo osebno poznal, medtem ko je za prvega to negotovo.

Prim.: L. Schneider, Untersuchungen über die Oesterr. Chronik J. U's. Dis. 1939 (rkp fil. fak. Dunaj); A. Wölger, Die historische Literatur in und für Kärnten. Dis. 1950 (rkp, ib.); ADB zv. 39; H. Herman, Handbuch d. Gesch. d. Herzogtum Kä. I. 1842, 185; F. Krones, Die Oesterr. Chronik J. U's, Archiv f. oesterr. Gesch. 1872, 421–50; Car. 1879, 351 sl.; A. Jaksch, Ueber einige verlorene Geschichtsquellen Kä's, Mitt. d. Inst. f. oesterr. Geschichtsforschung 1883, 284–7, 463–5; Ott. Lorenz, Deutschlands Geschichtsquellen seit d. Mitte des 13. Jh. I. 1886, 285 sl.; J. W. Nagl — J. Zeidler, Deutsch–Oesterr. Literaturgesch. I. 1899, 324 sl.; K. Grossmann, Eine neu gefundene Handschrift d. 3 Chroniken U's, Mitt. d. Inst. f. oesterr. Geschichtsforschung 1923, 368–71; isti, ib. 1949, 359–73; S. Jug, GMDS 1943, 8–34; B. Grafenauer, Boj za staro pravdo. 1944, 6 sl., 50–6; isti, Ustoličevanje kor. vojvod in država karantan. Slov. 1952, 134–40, 204–5; J. Obersteiner, Car. 1953, 948 do 951; G. Moro, Kärntner Museumsschriften 1955, 18–21; W. Neumann, ib. 1956; isti, Die Türkeneinfälle nach Kä ... 1955 (Festgabe f. H. Steinacker), 84–109; E. Nussbaumer, Geistiges Kä. 1956, 126–8; Erläuterungen zum Histor. Atlas d. oesterr. Alpenländer. II. Die Kirchen– u. Grafschaftskarte 8. Kä: 2. Ost– u. Mittelkä. nördlich d. Drau. 1958; W. Neumann, Wirklichkeit u. Idee des »windischen« Erzherzogtums Kä., Südostdeutsches Archiv 1961, 141–68 (gl. ZČ 1961, 219–23); A. Lhotsky, Oesterr. Historiographie. 1962, 57; isti, Quellenkunde zur mittelalterl. Gesch. Oesterreichs. 1963, 405–8; K. Tarvainen, Studia philol. Jyväskyläensia 1966, 1968; B. Grafenauer, Kron 1968, 129–36; Fontes rerum Austriacarum II/79, 1971, 89; S. Haider, Car. 1971, 225–48; F. Zaisberger, ib. 1972, 181–205; W. Stelzer, ib. 1973, 181–98; S. Haider, ib. 1975, 47–67. BGrf.